

Marzena Guz<sup>1</sup>  
Wydział Humanistyczny  
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

## Nazwiska niemieckie na literę F w księdze chrztów z Reszla z lat 1579–1653

### [German Names Starting with Letter F in the Baprtismal Register of Reszel from the Years 1579–1653]

**Streszczenie:** Celem artykułu jest przedstawienie pochodzenia nazwisk genetycznie niemieckich, ustalenie ich struktury, jeśli są to nazwy derywowane (metoda strukturalistyczna), wskazanie, czy mają swoje warianty (odmianki) w XVI i XVII w., jaka jest przyczyna ich występowania, czy badane nazwiska notowane są jeszcze w XVIII w. na Warmii i w XX w. w dawnym województwie olsztyńskim. Odnośnie do pochodzenia nazwisk to klasyfikacja nazwisk jednomotywacyjnych bazuje częściowo na podziale Stanisława Rosponda (1967: XXVI–XXVIII), ale uległa znacznej modyfikacji. Zasadą podklasyfikacji jest kryterium leksykalno-pochodzeniowe (semantyczno-motywacyjne). Ponadto kierowano się podziałem nazwisk ze względu na etymologię, m.in. ze słownika *Duden. Familiennamen*. Większość opisanych nazwisk jest niederywowana. Pozostałe nazwiska derywowane są za pomocą sufiksów niemieckich: -er, -l, -ler, -mann, -ner, łacińskiego sufiksu -ius oraz paradygmatycznie formantem -en. Nieliczne nazwiska występują w formie skróconych lub/i spieszczonych imion. Większa część nazwisk jest jednomotywacyjna. Pochodzą one od nazw miejscowości, od nazw zawodów, od imion oraz od przezwisk. Dziewięć nazwisk ma dwie i więcej motywacji. Nieliczne miana mają swoje odmianki. Przyczynami występowania wariantów nazwisk w badanym materiale są: polonizacja, latynizacja, podwajanie spółgłosek bez uzasadnienia, pozostałości po zasadach pisowni w języku wczesno-nowo-wysoko-niemieckim, pochodzenie z języka średnio-dolno-niemieckiego. Do XVIII i XX w. nie przetrwało na Warmii i w dawnym województwie olsztyńskim 18 nazwisk, tj. około dwie trzecie badanego materiału.

**Summary:** This paper analyses the origin of genetically German surnames, to establish their structure (if they are derived names, using the structural method), to indicate whether they have variants in 16<sup>th</sup> and 17<sup>th</sup> centuries, what their origin was and whether the surnames under investigation were still recorded in Warmia in the 18<sup>th</sup> century and in the 20<sup>th</sup> century in the former Olsztyn Province. With regard to the

<sup>1</sup> Marzena Guz, Katedra Filologii Germańskiej, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Kurta Obitzta 1, 10-725 Olsztyn, Polska, marzena.guz@uwm.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0003-4630-2584>.

origin of surnames, the classification of surnames with a single motivation is partly based on S. Rospond (1967: XXVI–XXVIII) but has been significantly modified. The sub-classification principle is, as in S. Rospond, based on the lexical-derivative (semantic-motivational) criterion. In addition, the etymology-related classification of surnames was followed, among others, according to the “Duden. Familiennamen” dictionary. Most of the names described here are non-derivative. Other names are derived with the use of German suffixes: *-er*, *-l*, *-ler*, *-mann*, *-ner*, a Latin suffix *-ius* and paradigmatically with a formant *-en*. A few surnames appear in the form of abbreviated first names and/or their diminutive forms. Most of the names are names with a single motivation. They are mainly derived from place names, from names of professions, first names and nicknames. Ten surnames demonstrate two and more motivations. Only a few surnames have their variants. The reasons for the occurrence of surname variants in the examined material include Polonisation, Latinisation, doubling of consonants without justification, remnants of spelling rules in Early New High German, and the fact that the given surname originated in Middle Low German. Eighteen surnames had ceased to exist by the 18<sup>th</sup> and 20<sup>th</sup> centuries, i.e. about two-thirds of the examined material.

**Słowa kluczowe:** nazwiska; etymologia nazwisk; odmianki (warianty) nazwisk; Warmia; Reszel; XVI i XVII wiek.

**Keywords:** surnames; etymology of surnames; variants of surnames; Warmia; Reszel; 16<sup>th</sup> and 17<sup>th</sup> centuries.

Reszel leży na Warmii w obecnym województwie warmińsko-mazurskim, w powiecie kętrzyńskim. Początki miasta sięgają 1241 r. Pierwotnie była to drewniana stаницa w puszczy. Pierwszą wzmiankę o osadzie odnaleźć można w dokumencie bp. Anzelma z 1254 r. Zasadźcą późniejszego miasta był Elerus z Braniewa, który sprowadził tu osadników z tej miejscowości (Chłosta J., 2002., s. 290).

Nazwiska historyczne pochodzenia niemieckiego na Warmii w XVIII w. opisała Marzena Guz (2018). Omówiono też część najczęstszych nazwisk niemieckich w parafii reszelskiej z XVI i XVII w. oraz nazwiska na litery A i B w tej samej parafii i w tym samym czasie (Guz M., 2016 b; Guz M., 2021). Przedmiotem analizy stały się też nazwania osób związanych ze szkołą parafialną w Reszlu od XV do XX w. (Guz M., 2016 a).

Celem artykułu jest przedstawienie pochodzenia nazwisk genetycznie niemieckich, ustalenie ich struktury, jeśli są to nazwy derywowane (metoda strukturalistyczna), wskazanie, czy mają swoje warianty (odmianki) w XVI i XVII w., co jest przyczyną ich występowania, czy badane nazwiska notowane są jeszcze w XVIII w. na Warmii i w XX w. w dawnym województwie olsztyńskim. Chodzi tu o dokument dotyczący ludności Warmii sporządzony przez urzędników pruskich po I rozbiorze Polski w 1772 r., tabele podatkowe biskupstwa (*Die Bevölkerung des Ermlands 1773. Die ältesten Prästationstabellen des Hochstifts*. Band 3 – *Register* (dalej w tek-

ście BE) oraz o *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych* Kazimierza Rymuta (1993) (dalej SNWPU). Odnośnie do pochodzenia nazwisk to klasyfikacja nazwisk jednomotywacyjnych bazuje częściowo na podziale Stanisława Rosponda (1967, s. XXVI–XXVIII), ale uległa znacznej modyfikacji. Zasadą podklasyfikacji jest jak u S. Rosponda kryterium leksykalno-pochodzeniowe (semantyczno-motywacyjne). Ponadto kierowano się podziałem nazwisk ze względu na etymologię, m.in. ze słownika *Duden. Familiennamen* (dalej Dud). Zwrócono też uwagę na zjawiska językowe występujące w niektórych nazwiskach.

Aleksandra Cieślíkowa (2008, s. 32) przytacza następujące przyczyny odrębności graficznej nazwisk (występowania wariantów nazwisk):

– powstawały one w czasie, kiedy nie obowiązywały reguły ortograficzne;

– wywodzą się głównie z języka mówionego;

– zapisywane były przez urzędników i księży różnych narodowości;

– postać nazwiska uzależniona była od geografii i chronologii, ponadto od zwyczajów graficznych charakterystycznych dla danego okresu oraz zlokalizowania geograficznego gwary;

– bywały przypadki, że graficę tej nazwy osobowej ustalał nosiciel lub jego otoczenie, by nazwisko różniło się od wyrazu pospolitego;

– wpływ na formę tego antroponu miały też nazwiska obce, które czasem stanowiły wzór, czasem były adaptowane przez zapisujących.

Kolejnym czynnikiem było zniekształcenie nazwy miejscowej (por. Zoder R., 1968, s. 132) lub jej archaiczny zapis, np. *Cölln* (dziś: *Köln* (pol. *Kolonia*)) (Hartig J., 1996, s. 1259).

Materiał badawczy pochodzi z Księgi chrztów z Reszla o numerze E 462 = Rössel, Taufregister: MAI 1579–1653, która znajduje się w Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie. Dokument ten liczy 159 kart i obejmuje zakres czasowy 1579–1653, ale z luką w latach 1580–1600, brakuje także wpisów z roku 1602.

Nazwiska uszeregowano według alfabetu. Dla jasności przekazu wielkimi literami zapisano jeden z wielu lub jedyny wariant nazwiska.

## 1. Analiza nazwisk

FALK: 1. nazwisko powstałe z dawnego imienia niemieckiego Falko, 2. nazwisko od przezwiska odzawodowego sokolnika od średnio-wysoko-niemieckiego *valke* lub od przezwiska motywowanego podobieństwem do sokoła (Dud, 2005, s. 234). W badanym źródle występuje tylko jeden wariant:

– *Falk*: Falk 1613<sup>2</sup> E 462 k.<sup>3</sup> 54.

Nazwisko figuruje w spisie nazwisk z XVIII w. (BE, 1997, s. 52) oraz w słowniku z XX w. (na terenie byłego województwa olsztyńskiego) (SNWPU 1993, s. 54).

FALSTEIN: wystąpiła tu synkopa *-ken* w częstej od północnych Niemiec po Austrię nazwie miejscowości Falkenstein (Dud, 2005, s. 234). Nazwisko pojawiło się w tylko jednym wariantie w badanej księdze:

– *Falstein*: Falstein 1608 E 462 k. 37.

Brak tego miana w spisie mieszkańców Warmii z XVIII w.

FEGER: nazwisko odzawodowe będące określeniem kominiarza bądź osoby zajmującej się czyszczeniem mieczy od średnio-wysoko-niemieckiego czasownika *vegen* ‘czyścić’ (Dud, 2005, s. 237). Nazwisko figuruje w tylko jednym wariantie w analizowanym materiale:

– *Feger*: Feger 1607 E 462 k. 26v.

Miano nie zachowało się do XVIII w.

FEIL: 1. w Szwabii i w północno-wschodniej Bawarii przezwisko wielbiciela kwiatów od średnio-wysoko-niemieckiego *vīol*, *vīal*, *vīel* ‘fiołek’, 2. przezwisko odzawodowe wytwórcy pilników metalowych od średnio-wysoko-niemieckiego *vīle* ‘pilnik’, 3. dolnoniemieckie przezwisko od średnio-dolno-niemieckiego *feil* ‘błądny, zły, zawodny, niepewny’ motywowane zachowaniem lub od średnio-dolno-niemieckiego *feil* ‘chusta na głowę; płaszcz; odzież złej jakości’ od ubrania pierwszego nosiciela nazwiska (Dud, 2005, s. 238), 4. od tej samej nazwy miejscowości (Gott, 1954, s. 259). Nazwisko występuje w trzech wariantach w księdze chrztów:

– *Feil*: Feil 1605 E 462 k. 20 v., Feil 1607 E 462 k. 28, Feil 1608 E 462 k. 33, Feil 1613 E 462 k. 53 v., Feil 1614 E 462 k. 58 v., Feil 1615 E 462 k. 59,

– *Feill*: Feill 1605 E 462 k. 21,

– *Pheil*: Pheil 1605 E 462 k. 20.

W wariantie *Feill* mamy do czynienia z podwojeniem spółgłoski w wygłosie bez uzasadnienia. Zjawisko to omawia Isolde Neumann (1981, s. 207). Autorka pisze, że geminaty pojawiają się po średnio-wysoko-niemieckich samogłoskach długich i dyftongach. Występowanie *ph* zamiast *f*

<sup>2</sup> Podano rok, nr księgi oraz nr karty.

<sup>3</sup> K. to skrót od słowa *karta*. W Księdze chrztów z Reszla numerowana jest co druga strona; jeśli chodzi o rewers numerowanej karty używa się dalej w tekście skrótu v. – verso, np. k. 10 v. (odwrotna strona karty nr 10).

w odmiance *Pheil* jest prawdopodobnie oznaką latynizacji (Kunze K., Nübling D., 2011, s. 183).

Tylko odmianka *Feil* figuruje w spisie nazwisk Warmiaków z XVIII w. (BE, 1997, s. 53).

FELINGK: 1. nazwisko odzawodowe od średnio-dolno-niemieckiego *vêlinge* ‘wystawiać na sprzedaż, sprzedaż na otwartym terenie; handel’, 2. od nazwy miejscowości Vehlingen w Nadrenii lub Fehling w Bawarii (Zoder R., 1968, s. 467).

Nazwisko wystąpiło w dwóch wariantach w badanym rękopisie:

– *Felingk*: Felingk 1607 E 462 k. 28 v.,

– *Phelingk*: Phelingk 1604 E 462 k. 18v.

W nazwisku Felingk widoczna jest pisownia z języka wczesno-nowo-wysoko-niemieckiego (por. Kunze K., Nübling D., 2011, s. 629), wskazująca na wygłosowe usiłnienie *g* zapisane digrafem *gk* (Lica 2009, s. 132, 138). Wariant *Phelingk* jest prawdopodobnie zlatynizowany, zob. *Pheil* wyżej.

Obydwie odmianki nie dotrwały do XVIII w.

FELNER: forma słownikowa: Fellner: 1. Feldner: Nazwisko od miejsca pochodzenia od częstej nazw miejscowości Felden, Velden w Bawarii i Austrii, 2. Feller: 2.1. nazwisko odzawodowe handlarza skórami od średnio-wysoko-niemieckiego *vêl* ‘skóra’, 2.2. Nazwisko od miejsca pochodzenia od nazw miejscowości Fell pod miastem Trier w landzie Nadrenia-Palatynat oraz Fellen, Felln w Bawarii (Dud, 2005, s. 240). Nazwisko Felner powstało na drodze asymilacji *ld* → *ll* (*Feldner* → *Fellner*) (por. Lica Z., 2011, s. 294). W wyniku polonizacji podwojone *l* uległo redukcji do pojedynczego *Fellner* → *Felner*. Ta nazwa osobowa występuje w tylko jednej odmiance:

– *Felner*: Joannes<sup>4</sup> Felner Anna uxor eius, Augustinus 1600 E 462 k. 9, Felner 1606 E 462 k. 25.

Nazwisko nie dotrwało do XVIII w.

FERMAN: forma słownikowa: Fährmann: nazwisko odzawodowe przewoźnika z sufiksem *-mann* od średnio-wysoko-niemieckiego *ver(e)* ‘prom, przewóz’ (Dud, 2005, s. 233). Ponadto samogłoskę niemiecką *ä* z przegłosem (tzw. umlautem) zastąpiono dźwiękiem słuchowo najbliższym *e* (Karszniewicz A., 1995, s. 224). Podwojone *n* w wygłosie zredukowano do pojedynczego. Nazwisko ma tylko jeden wariant w badanym rękopisie z Reszła:

<sup>4</sup> W zależności od możliwości odczytania łacińskich zapisów podaje się czasem imię ojca, matki i dziecka.

– *Ferman*: Joachimus Ferman Prisca uxor, Clara 1600 E 462 k. 9.

Ta nazwa osobowa nie występuje w spisie nazwisk z XVIII w.

**FIEDLER**: nazwisko odzawodowe skrzypka od średnio-wysoko-niemieckiego *videlære* (Dud, 2005, s. 244). Nazwisko występuje tylko w tym wariantcie w dokumencie z Reszla:

– *Fiedler*: Fiedler 1608 E 462 k. 33.

Miana nie notuje spis mieszkańców Warmii z XVIII w.

**FISCHER**: nazwisko odzawodowe rybaka od średnio-wysoko-niemieckiego *vischære, vischer* (Dud, 2005, s. 246). Nazwisko pojawiło się w tylko jednym wariantcie w badanej księdze:

– *Fischer*: Gregorius Fischer 1579 E 462 k. 3.

Nazwisko notuje spis Warmiaków z XVIII w. (BE 1997, s. 53) oraz słownik z XX w. (SNWPU 1993, s. 123).

**FISCHMEISTER**: nazwisko odzawodowe dozorczy stawów<sup>5</sup> (Gott, 1954, s. 263). Miano występuje tylko w jednym wariantcie w badanym materiale:

– *Fischmeister*: Fischmeister 1608 E 462 k. 36.

Brak takiego nazwiska w rejestrze z XVIII w.

**FLEISCHACKER**<sup>6</sup>: forma słownikowa: *Fleischacker*: nazwisko odzawodowe rzeźnika, częste niegdyś na południowo-wschodnim obszarze Niemiec, średnio-wysoko-niemieckie *vlesch(h)acker* (Dud, 2005, s. 250). Nazwisko ma jeden wariant w rękopisie z Reszla:

– *Fleischacker*: Fleischacker 1613 E 462 k. 53.

Miano nieobecne w rejestrze z Warmii z XVIII w.

**FLEISCHER**: nazwisko odzawodowe od średnio-wysoko-niemieckiego *vleischer* ‘rzeźnik’ (Dud, 2005, s. 248). W badanej księdze chrztów występuje tylko w jednym wariantcie:

– *Fleischer*: Fleischer 1606 E 462 k. 25, Fleischer 1607 k. 29, Fleischer 1609 E 462 k. 39, Fleischer 1616 E 462 k. 65.

Nazwisko jest obecne w spisie nazwisk z XVIII w. (BE, 1997, s. 54) i w wieku XX (SNWPU 1993, s. 152).

<sup>5</sup> Nie podaje się tu niemieckiej bazy słowotwórczej, gdyż brakuje jej także w słowniku Gottschalda (Gott, 1954).

<sup>6</sup> Nazwisko to opracował Zenon Lica (Lica Z., 2020, s. 94).

FREDELL: nazwisko przezwiskowe derywowane sufiksem z podstawowym  $-l^7$  prawdopodobnie od średnio-dolno-niemieckiego *vrede* ‘pokój, rozejm’ (Lübben A., 1989, s. 539). Podwojone  $-l$  w wygłosie występuje bez uzasadnienia. Brak tu innych odmianek:

– *Fredell*: Fredell 1580 E 462 k. 6.

Nazwisko nie dotrwało do XVIII w.

FREDLEN:  $-en$  w wygłosie wskazuje na to, że mamy do czynienia z derywatem paradygmatycznym w słabym niemieckim dopełniaczu<sup>8</sup> od nazwy osobowej *Fredell* (jw.). Prawdopodobnie występuje tu metateza<sup>9</sup>  $l$ , jeśli porównać nazwiska *Fredell* i *Fredlen*. Brak innych wariantów tego nazwiska w badanej księdze:

– *Fredlen*: Bartel Fredlen 1600 E 462 k. 8 v.

Nazwisko jest nienotowane w XVIII w. na Warmii.

FREDLER: nazwisko derywowane sufiksem  $-ler$  prawdopodobnie od średnio-dolno-niemieckiego *vrede* ‘pokój, rozejm’ (Lübben, 1989, s. 539). Nazwa osobowa ma tylko jedną odmiankę w dokumencie z Reszła:

– *Fredler*: Fredler 1604 E 462 k. 17 v., Fredler 1605 E 462 k. 20 v., Fredler 1607 E 462 k. 26 v., Fredler 1607 K. 30, Fredler 1608 E 462 k. 33, Fredler 1608 E 462 k. 34 v., Fredler 1611 E 462 k. 48, Fredler 1613 E 462 k. 52.

Nazwisko notowane w spisie nazwisk mieszkańców Warmii w XVIII w. (BE, 1997, s. 54).

FREDLERUS: nazwisko zlatynizowane dodatkowo sufiksem  $-us^{10}$  od *Fredler* (jw.). Brak innych wariantów w badanej księdze:

– *Fredlerus*: Fredlerus 1600 E 462 k. 9, Fredlerus 1600 E 462 k. 10 v.

Tego miana z łacińskim sufiksem nie notuje spis z XVIII w. z Warmii.

FREIMAN: forma słownikowa: *Freimann*: 1. nazwisko określające stan od średnio-wysoko-niemieckiego *vrīman* ‘wolny człowiek, niepoddany’, 2. nazwisko od nazwy miejscowości *Freimann* (w Bawarii) (Dud, 2005, s. 256). Brak innych wariantów w materiale badawczym:

<sup>7</sup> Niemieccy badacze z reguły nie rozgraniczają sufiksów z podstawowym  $-l$  w słownikach nazwisk. Podział ten na przyrostki  $-el$ ,  $-lein$ ,  $-le$ ,  $-li(n)$  i  $-l$  znajduje się jedynie w publikacji K. Kunze, D. Nübling (2012, s. 441).

<sup>8</sup> Słaby dopełniacz z formantem  $-en$  występuje m.in. w nazwiskach odzawodowych i odprzezwiskowych, np. *Graf* → *Grafen* (Kunze K., Nübling D., 2012, s. 61).

<sup>9</sup> Przetawienie wzajemnego uporządkowania jednostek językowych, np. fonemów (por. Polański E., 2003, s. 363).

<sup>10</sup> W epoce humanizmu panował zwyczaj, że uczeni tłumaczyli swe nazwiska na język łaciński albo przynajmniej opatrywali je łacińską końcówką  $-us$  lub  $-ius$  (Schwarz E., 1973, s. 36).

– *Freiman*: Freiman 1607 E 462 k. 28 v.

Zapis zgodny z ówczesną ortografią. Nazwisko nie przetrwało do XVIII w.

FREITAG: 1. przezwisko od dnia tygodnia, w jakim odbywano służbę ‘piątek’ (Dud, 2005, s. 256, por. Brech 1957–1960, s. 502), 2. przezwisko od dnia urodzenia (Naumann H., 1989, s. 108). Brak innych wariantów w materiale badawczym:

– *Freitag*: Freitag 1610 E 462 k. 42v.

Nazwisko występuje w spisie mian z XVIII w. (BE, 1997, s. 54) i w wieku XX (SNWPU, 1993, s. 174).

FRENTZEL: może nazwisko derywowane sufiksem *-l*<sup>11</sup> od: 1) skróconej formy imienia Lafren(t)z, dolnoniemieckiej formy imienia Lorenz, 2) nazwy miejscowości Frenz (Nadrenia-Westfalia, Saksonia-Anhalt) (Dud, 2005, s. 256–257). Brak innych wariantów w materiale badawczym:

– *Frentzel*: Frentzel 1613 E 462 k. 53, Frentzel 1615 E 462 k. 61v.

Nazwisko nie przetrwało do XVIII w.

FRIDRICH: wariant nazwiska od imienia Friedrich (Dud, 2005, s. 258). Brak innych wariantów w materiale badawczym:

– *Fridrich*: Albertus Fridrich Catharina uxor, Dorothea 1601 E 462 k. 11v.

Powyższe miano figuruje w spisie nazwisk z XVIII w. (BE, 1997, s. 54), warianty *Friedrich* i *Fridrich* obecne są w XX w. (SNWPU, 1993, s. 181, 180).

FRISE: forma nazwiska Fries(e): 1. nazwisko odetniczne od nazwy ludu Fryzów, 2. od imienia Friso (Dud, 2005, s. 258). Nazwisko ma wiele wariantów:

– *Fries*: Fries 1609 E 462 k. 37,

– *Friesen*: Friesen 1607 E 462 k. 30 v.,

– *Friesius*: Friesius 1608 36 v.,

– *Frieß*: Frieß 1607 E 462 k. 27, Frieß 1616 E 462 k. 64 v., Frieß 1618 E 462 k. 71,

– *Frihs*: Frihs 1604 K. 19v.,

– *Frise*: Frise 1605 E 462 k. 20,

– *Frisi*: Frisi 1605 E 462 k. 23,

<sup>11</sup> Zob. K. Kunze, D. Nübling (2012, s. 441).



– *Frisii*: Frisii 1608 E 462 k. 34v., Frisii 1610 E 462 k. 42v.,

– *Frisius*: Frisius 1607 E 462 k. 29v., Frisius 1608 K. 35, Frisius 1608 E 462 k. 35v.

Formy *Friesius* i *Frisius* powstały przez dołączenie łacińskiej końcówki *-ius*. Warianty *Fresii*, *Frisi*, *Frisii* występują w łacińskim dopełniaczu, zaś forma *Friesen* w słabym niemieckim dopełniaczu.

Nazwisko dotrwało do XVIII w. W spisie nazwisk z Warmii figurują jego warianty: *Fres*, *Fries*, *Friese*, *Friess*, *Frise* (BE, 1997, s. 54–55). Nazwisko *Friese* występuje w XX w. (SNWPU, 1993, s. 181).

FRIDLERUS: nazwisko zlatynizowane sufiksem *-us* od *Fridler*: nazwisko derywowane sufiksem *-ler* prawdopodobnie od staro-wysoko-niemieckiego *fridu* ‘pokój, rozejm’ (Gott, 1954, s. 269). Brak innych odmianek w księdze chrztów:

– *Fridlerus*: *Fridlerus* 1603 E 462 k. 14.

Nazwisko nie przetrwało do XVIII w.

FRIESCH: forma skrócona i spieszczona imienia *Friedrich* (Brech, 1957–1960, s. 507). Brak innych wariantów w materiale badawczym:

– *Friesch*: *Friesch* 1614 E 462 k. 56.

Nazwisko nie przetrwało do XVIII w.

FRISCHGREBER: nazwisko to nie figuruje w słownikach onomastycznych, ale jest złożeniem słowa *frisch* ‘świeży’ i *Gräber* ‘grabarz’. Notowane są też nazwiska *Frisch* (Brech, 1957–1960, s. 508) oraz *Greber* (Brech, 1957–1960, s. 582). Brak innych wariantów w materiale badawczym:

– *Frischgreber*: *Blasius Frischgreber Hedvigis uxor* 1603 E 462 k. 15.

Nazwiska brak w spisie nazwisk mieszkańców Warmii z XVIII w.

FRÖDLER: może nazwisko derywowane sufiksem *-ler* od nazwy osobowej *Fröde*: od starego fryzyjsko-dolnoniemieckiego imienia *Frodde*, *Frödde* (Dud, 2005, s. 259). Brak innych wariantów w materiale badawczym:

– *Frödler*: *Frödler* 1615 E 462 k. 60.

Nazwisko nie figuruje w XVIII-wiecznym spisie z Warmii.

FRÖHLICH: nazwisko odprzezwiskowe od średnio-wysoko-niemieckiego *vrælich* ‘zadowolony, wesoły’ (Dud, 2005, s. 261). Miano ma następujące warianty:

- *Frelich*: Modestus Frelich 1579 E 462 k. 2,
- *Fröhlich*: Simon Fröhlich, Elisabeth uxor 1600 E 462 k. 9,
- *Frolich*: Frolich 1605 E 462 k. 21.

Wariant *Frelich* powstał od nazwy osobowej *Frelich* wskutek labializacji  $\ddot{o} > e$  (Gott, 1954, s. 151), z kolei postać *Frolich* może być błędnym zapisem kopisty (w tym czasie dopiero utrwalają się w pisowni umlauty).

Nazwisko jest obecne w spisie nazwisk z XVIII w. (BE, 1997, s. 55).

**FROM**: forma słownikowa: **Fromm**: 1. przerwisko od średnio-dolno-niemieckiego *vrom(e)*, średnio-wysoko-niemieckiego *vrum*, *vrom* ‘dzielny, zacny, uczciwy, szanowany’ (Dud, 2005, s. 261, por. Brech, 1957–1960, s. 512), 2. od formy skróconej imion tworzonych z *fruma*, np. *Frommhold* (Dud, 2005, s. 261, por. Brech, 1957–1960, s. 512). Brak innych wariantów w materiale badawczym:

- *From*: From 1605 E 462 k. 22.

Forma *From* uległa polonizacji, podwójne *m* zostało zredukowane do pojedynczego.

Nazwisko jest obecne w spisie nazwisk z XVIII w. (BE, 1997, s. 55) oraz w XX w. (SNWPU, 1993, s. 185).

**FROST**: przerwisko od średnio-dolno-niemieckiego, średnio-wysoko-niemieckiego *vrost* ‘zimno, mróz, dreszcz’; przenośnie ‘oziębłość’, aluzja do charakteru pierwszego nosiciela nazwiska (Dud, 2005, s. 261). Brak innych wariantów w materiale badawczym:

- *Frost*: *Frost* 1611 E 462 k. 45 v., *Frost* 1616 E 462 k. 64 v., *Frost* 1617 E 462 k. 68 v.

Nazwisko jest obecne w spisie nazwisk z XVIII w. (BE, 1997, s. 55) oraz w XX w. (SNWPU, 1993, s. 187).

**FUNCK**: 1. nazwisko od przerwiska związanego z zawodem kowala od średnio-wysoko-niemieckiego *vanke* ‘iskra’, 2. nazwisko od przerwiska małej, żywej osoby (Dud, 2005, s. 263). Brak innych wariantów w materiale badawczym:

- *Funck*: Funck 1608 E 462 k. 35v.

Nazwisko jest obecne w spisie nazwisk z XVIII w. (BE, 1997, s. 55).

## Wnioski

W niniejszym szkicu opracowano 29 nazwisk. Większość z nich jest niederywowana. Pozostałe antroponimy derywowane są za pomocą sufiksów niemieckich: *-er*, *-l*, *-ler*, *-mann*, *-ner*, łacińskiego sufiksu *-ius* oraz paradygmatycznie formantem *-en*. Nieliczne nazwy osobowe występują w formie skróconych lub/i spieszonych imion. Większa część nazwisk jest jednomotywyacyjna. Pochodzą one od nazw miejscowości, od nazw zawodów, od imion oraz od przydomków. Dziewięć nazw osobowych ma dwie i więcej motywacji. Nieliczne miana mają swoje odmianki. Przyczynami występowania wariantów nazwisk w badanym materiale są: polonizacja, latynizacja, podwajanie spółgłosek bez uzasadnienia, pozostałości po zasadach pisowni w języku wczesno-nowo-wysoko-niemieckim, pochodzenie z języka średnio-dolno-niemieckiego. Wśród badanych nazwisk występuje gniazdo nazwotwórcze, tj. więcej niż jedno miano pochodzi od tej samej bazy: *Fredell*, *Fredlen*, *Fredler*, *Fredlerus*. Co interesujące, jedna z nazw osobowych pochodzi od czasownika: *Feger*. Do XVIII i XX w. nie przetrwało na Warmii i w dawnym województwie olsztyńskim 18 antroponimów, tj. około dwie trzecie badanego materiału.

## BIBLIOGRAFIA

### Opracowania

- Chłosta Jan, 2002, *Słownik Warmii (historyczno-geograficzny)*, Wydawnictwo Littera, Olsztyn.
- Cieślak Aleksandra, 2008, *Grafia i fonetyka w nazwiskach Polaków*, w: Janusz Trempała i in. (red.), *Studia linguistica in honorem Edvardi Breza*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 30–36.
- Guz Marzena, 2016a, *Benennungen der Rektoren, Kantoren und Organisten der Pfarrschule in Rößel (1420–1931)*, Białostockie Archiwum Językowe, nr 16, s. 147–157.
- Guz Marzena, 2016b, *Die häufigsten Familiennamen deutscher Herkunft in Rößel im 16. und 17. Jahrhundert*, w: Dorota Kaczmarek i in. (red.), *Felder der Sprache – Felder der Forschung. Lodzer Germanistikbeiträge 8. Im Spiegel der germanistischen Linguistik*, Primum Verbum, Łódź, s. 21–31.
- Guz Marzena, 2018, *Nazwiska niemieckie na Warmii u schyłku XVIII wieku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Guz Marzena, 2021, *Nazwiska niemieckie z Reszła z XVI i XVII wieku na litery A i B*, Forum Filologiczne Ateneum, nr 1(9), s. 71–84.
- Hartig Joachim, 1996, *Morphologie und Wortbildung der Familiennamen: Germanisch*, w: Ernst Eichler i in. (red.), *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, s. 1259–1262.
- Karszniewicz Alicja, 1995, *Klasyfikacja i adaptacja zapożyczeń niemieckich w języku polskim*, Orbis Linguarum, nr 2, s. 223–232.

- Kunze Konrad, Nübling Damaris (red.), 2011, *Deutscher Familiennamenatlas*. Band 2: *Graphematik/Phonologie der Familiennamen II: Konsonantismus*, De Gruyter, Berlin, New York.
- Kunze Konrad, Nübling Damaris (red.), 2012, *Deutscher Familiennamenatlas*. Band 3: *Morphologie der Familiennamen*, De Gruyter, Berlin, New York.
- Lica Zenon, 2009, *Sposoby adaptacji nazwisk pomorskich genetycznie niemieckich w polszczyźnie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Lica Zenon, 2011, *Niemieckie zjawiska fonetyczno-fonologiczne i słowotwórcze w nazwiskach pomorskich*, w: Maria Biolik, Jerzy Duma (red.), *Chrematonimia jako fenomen współczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, s. 293–299.
- Lica Zenon, 2020, *O niemieckich nazwiskach współczesnych Polaków*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Lübben August, 1989, *Mittelniederdeutsches Handwörterbuch. Nach dem Tode des Verfassers vollendet von Christoph Walther*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- Naumann Horst, 1989, *Familiennamenbuch*, VEB Bibliographisches Institut, Leipzig.
- Neumann Isolde, 1981, *Die Familiennamen der Stadtbewohner in den Kreisen Oschatz, Riesa und Grossenhain bis 1600*, Akademie-Verlag, Berlin.
- Polański Edward (red.), 2003, *Encyklopedia językoznawstwa*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wydawnictwo, Wrocław, Warszawa, Kraków.
- Rospond Stanisław, 1967, *Słownik nazwisk śląskich. Część I*, Ossolineum, Wrocław.
- Schwarz Ernst, 1973, *Sudetendeutsche Familiennamen des 15. und 16. Jahrhunderts*, Verlag Robert Lerche, Vormal's Calve'sche Universitätsbuchhandlung, München, Prag.
- Zoder Rudolf, 1968, *Familiennamen in Ostfalen*, I–II, Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim.

### Wykaz skrótów bibliograficznych

- BE = Heling Reinhold, Poschmann, Brigitte, 1997, *Die Bevölkerung des Ermlands 1773. Die ältesten Prästationstabellen des Hochstifts*. Band 3 – *Register*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands, Beiheft 13/3, s. 35–138.
- Brech I = Brechenmacher Josef Karl, 1957–1960, *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Familiennamen*, C. A. Starke Verlag, Limburg a.d. Lahn.
- Dud = *Duden. Familiennamen. Herkunft und Bedeutung*. Bearbeitet von Rosa und Volker Kohlheim, 2005, Dudenverlag, Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich.
- Gott = Gottschald Max, 1954, *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung*, de Gruyter, Berlin.
- SNWPU = Rymut Kazimierz, 1993, *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*. T. 3, *E-G*, Polska Akademia Nauk. Instytut Języka Polskiego, Kraków.